

раїни не вдалися, оскільки царський уряд суворо стежив за тим, щоб в Україні зберігалася влада Росії.

Надійшла до редколегії 10.04.98

ПРАВО І ЕКОЛОГІЯ

*А. ГЕТЬМАН, проф. НЮА України,
В. НЕНЮК, здобувач*

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ЮРИДИЧНИХ І ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Природні ресурси в сільськогосподарському виробництві відіграють основоположну роль, пов'язану з реалізацією двоєдиного завдання — економічного та екологічного. Перше спрямоване на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, друге — на створення сприятливих екологічних умов для життя і здоров'я населення, екологічної безпеки. У цьому зв'язку надзвичайно актуальним є питання про правовий режим природних ресурсів, їх належність суб'єктам сільськогосподарського виробництва на праві власності або на праві користування (в тому числі на умовах оренди).

Відповідно до екологічного законодавства України тільки деякі об'єкти природи можуть бути у власності юридичних і фізичних осіб, які є суб'єктами сільськогосподарського виробництва.

Земельні ділянки надаються у власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, іншим сільськогосподарським підприємствам — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, дослідних і навчальних цілей, підсобного господарства; громадянам — для ведення селянського (фермерського) господарства і підсобного господарства (ст.ст. 5, 6, 48 ЗК України).

Між тим спірним є питання про власність суб'єктів сільськогосподарського виробництва на землі лісового і водного фондів.

Згідно зі ст. 4 ЗК України землі лісового фонду (до 5 га), зайняті ділянкою лісу, і землі водного фонду (до 3 га), зайняті водоймами чи болотами, що входять до складу угіддя сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, можуть передаватися у власність юридичних і фізичних осіб.

Про те Лісовий і Водний кодекси України не передбачають можливості передачі земельних ділянок лісового і водного

фондів у власність фізичних та юридичних осіб. Так, за ЛК всі ліса України є власністю держави. Ради народних депутатів у межах своєї компетенції надають земельні ділянки лісового фонду в постійне користування у порядку, що визначається ЗК та ЛК України. Можливість передачі земельних ділянок лісового фонду у власність не передбачена. І навіть якщо виходити із загальнотеоретичної посилки про пріоритет регулювання земельних відносин ЗК перед іншими поресурсовими кодексами і законами, в тому числі й ЛК, необхідно все ж урахувувати наведене в ЛК поняття «ліс». Відповідно до ст. 3 ЛК України ліс — це сукупність землі (виділено мною. — А. Г.), рослинності, в якій домінують дерева і кустарники, тварин, мікроорганізмів, а також інших природних компонентів, які у своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного і на довкілля.

Таким чином, одним з природних компонентів поняття «ліс» є земельна ділянка, на якій росте деревно-чагарникова рослинність, живуть тварини, мікроорганізми тощо. Тому не можна штучно розривати земельні ділянки і лісову рослинність, що росте на них, встановлюючи в законодавстві різний правовий режим їх належності, на праві власності — земельні ділянки, на праві користування — лісову рослинність. Землі лісового фонду, зайняті ділянкою лісу, що входять до складу угіддя сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, можуть передаватися лише в постійне користування відповідних юридичних і фізичних осіб.

Аналогічний правовий режим користування й щодо земельних ділянок водного фонду, які зайняті водоймами чи болотами і входять до складу угіддя сільськогосподарських підприємств чи селянських (фермерських) господарств.

Отже, земельні ділянки лісового і водного фондів, які входять до складу угіддя сільськогосподарських підприємств або селянських (фермерських) господарств, не є власністю юридичних чи фізичних осіб сільськогосподарського виробництва.

Одним з об'єктів природи, який може бути переданий у власність суб'єктів сільськогосподарського виробництва, є тваринний світ. Як передбачено Законом України «Про тваринний світ», дикі тварини та інші об'єкти тваринного світу, вилучені із стану природної волі чи природного середовища, розведені в неволі чи напіввільних умовах, або придбані іншим дозволеним законодавством способом, можуть перебувати у власності юридичних чи фізичних осіб. Цей закон безпосередньо не розкриває склад юридичних, фізичних осіб, які є суб'єктами права власності на тваринний світ.

Між тим уявляється, що не всі суб'єкти сільськогосподарського виробництва можуть володіти титулом власника на

об'єкти тваринного світу, і ось чому.

Закон України «Про тваринний світ» дозволяє підприємствам, організаціям та громадянам здобувати (придбавати) диких тварин з метою утримання і розведення в неволі або напіввільних умовах для одержання продуктів їх життєдіяльності, комерційних чи інших цілях. При цьому тварини (крім занесених до Червоної Книги України), вилучені з природного середовища за спеціальним дозволом і за визначену в установленому порядку плату, є власністю підприємств, установ, організацій та громадян, яким було видано такий дозвіл.

Продуктами життєдіяльності диких тварин є, наприклад, використання диких бджіл для одержання меду і воску, гірних баранів — для одержання пуху під час линяння тощо.

Комерційними та іншими цілями слід вважати використання диких тварин в циркових атракціонах, клоунадах, лікувально-оздоровчій, науково-дослідницькій, освітній та іншій діяльності.

Таким чином, суб'єктами права власності на тваринний світ можуть бути лише ті сільськогосподарські юридичні та фізичні особи, які відповідно до своєї виробничої діяльності здобувають чи придбавають диких тварин для утримання і розведення їх у неволі або напіввільних умовах.

Метою такої діяльності має бути одержання продуктів життєдіяльності тварин. Сільськогосподарські підприємства, установи і організації, не пов'язані з такою діяльністю, не є суб'єктами права власності на об'єкти тваринного світу.

Неврегульованим у законодавстві є питання про право власності юридичних і фізичних осіб, в тому числі й суб'єктів сільськогосподарського виробництва, на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

За чинним законодавством України до природно-заповідного фонду належать: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва. При цьому регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва можуть перебувати як в державній, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України (тобто власності юридичних і фізичних осіб).

Виникнення права власності на зазначені території та об'єкти природно-заповідного фонду сільськогосподарських

юридичних і фізичних осіб може мати місце в разі об'явлення відповідного природного комплексу (ландшафту) як території чи об'єкта природно-заповідного фонду. Як передбачено в Законі України «Про природно-заповідний фонд України», організація регіональних ландшафтних парків, об'явлення заказників, пам'ятників природи, заповідних урочищ, парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва здійснюються без вилучення земельних ділянок, а також інших природних об'єктів у їх власників. Власники земельних та інших природних об'єктів, організованих чи об'явлених територіями і об'єктами природно-заповідного фонду (а такими власниками можуть бути юридичні та фізичні особи сільськогосподарського виробництва), беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони і захисту. Отже, вони стають суб'єктами права власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення.

Що стосується створення заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, то це тягне за собою обов'язкове вилучення ділянок землі з усіма природними ресурсами із господарського використання у власників чи природокористувачів з наступною передачею в користування чи власність відповідних об'єктів як юридичних осіб. Тому право власності суб'єктів сільськогосподарського виробництва щодо заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків виникати не може.

Об'єктом права власності юридичних і фізичних осіб сільськогосподарського виробництва є нелісова рослинність. За ЛК України нелісовою рослинністю є: усі види зелених насаджень в смузі населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів, окремі дерева і групи дерев, а також чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних та садових ділянках.

Разом з тим лісове законодавство не визначає належність нелісової рослинності відповідним суб'єктам — державі, юридичним чи фізичним особам. Це питання врегульовано в Законі України «Про власність» і ЗК України. Згідно з цими законодавчими актами власники земельних ділянок мають право власності на посіви і посадки сільськогосподарських культур і насаджень, в тому числі й нелісову рослинність, яка росте на наданій у власність земельній ділянці (ст. 13 Закону України «Про власність», ст. 39 ЗК України).

Таким чином, у власності юридичних і фізичних осіб сільськогосподарського виробництва можуть бути: земельні ділянки, за винятком тих, які не передаються у власність юридичних і фізичних осіб; деякі об'єкти тваринного світу; тери-

торії та суб'єкти природно-заповідного фонду, передача яких у власність юридичних і фізичних осіб передбачена в законодавстві; нелісова рослинність.

Правозий режим природних ресурсів, які можуть перебувати у власності суб'єктів сільськогосподарського виробництва, різний. Проте визначаючим для них є те, що вони використовуються не тільки на праві користування, а й праві власності.

У зв'язку з цим уявляється доцільним усунути в екологічному законодавстві суперечності, які стосуються права власності на природні ресурси, докладно врегулювати порядок виникнення і припинення такого права, суб'єктний склад, особливості використання і охорони, а також процесуальний порядок реалізації суб'єктивного права власності на природні ресурси юридичних і фізичних осіб сільськогосподарського виробництва.

Надійшла до редколегії 15.06.98

*М. РУДЕНКО, Лисичансько-Рубежанський прокурор,
канд. юрид. наук*

ПРОБЛЕМИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРАТУРОЮ ЕКОЛОГІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У СУДІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

В умовах побудови правової держави в Україні істотною гарантією у забезпеченні захисту екологічних прав і свобод людини і громадянина, інтересів держави є судове представництво. Конституція України гарантує кожному право на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням його права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, одночасно покладаючи на кожного обов'язок не завдавати шкоди природі, відшкодувати заподіяні збитки (ст. ст. 50, 56).

Складна екологічна обстановка в країні вимагає від прокурорів жорсткого реагування на кожне порушення вимог природоохоронного законодавства. В зв'язку з цим вони зобов'язані більш ефективно використовувати надані їм повноваження в боротьбі з порушеннями законодавства про охорону довкілля. Одним з таких повноважень є прокурорське представництво в суді.

Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави у випадках, визначених законом, — конституційна функція органів прокуратури (п. 2 ст. 121 Конституції України). Оскільки в Основному Законі зміст даної функції не розкривається, то на теоретичному рівні виникає питання про